

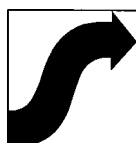
Ta hand om din ekonomi

Ekonomikunskap för seniorer

Innehåll

PLANERA DIN EKONOMI.....	3
BANKKONTOT.....	5
BANKENS TJÄNSTER.....	6
BETALA RÄKNINGAR.....	8
LÅN.....	10
ATT KÖPA VAROR.....	11
ATT SKÖTA SIN EGENDOM.....	12
SÄKERHET.....	14
DET ÄR BRA MED FÖRSÄKRING....	15

LÄTTLÄST

Denna LL-broschyr har publicerats i samarbete mellan Konsumentverket och LL-center.

Broschyren finns också på finska.

Utgivare: LL-center, Tölögatan 27 A 15, 00260 Helsingfors, tel (09) 440 442 eller 0400-71 60 78,

e-post: ll-center@fduv.fi

Redaktör: Helvi Ollikainen

Översättning: Jenny Sylvén

Layout: Hannu Virtanen

Illustrationer: Eppu Ruoranen

Kainuun Sanomain Kirjapaino 2004

Planera din ekonomi

Det känns tryggt att ha pengar. Ännu bättre känns det att sköta sin ekonomi väl. Om man har ordning på sina papper slipper man leta efter kvitton.

Makar gör klokt i att tillsammans komma överens om hur familjens ekonomi ska skötas. Det är viktigt att båda känner till familjens ekonomiska situation. Om till exempel den ena blir sjuk kan den andra sköta ekonomin. Det är lika viktigt för ensamstående att ha ordning på sin ekonomi. Förhoppningsvis har alla också en släkting eller bekant att be om råd och hjälp av. Man kan också be **ekonomi- och skuldrådgivaren** i sin kommun om råd.

Planering vållar inte stress, utan minskar tvärtom dina bekymmer. Du kan förbereda dig på speciella utgifter. Om du till exempel behöver nya glasögon kan du spara pengar till dem på förhand.

Det är också lättare för dig att sköta överraskande utgifter om du har ordning på din ekonomi. Därför är det bra om du vet varifrån pengarna kommer, hur mycket du förtjänar och vilka regelbundna utgifter du har.

Kontrollera också att du får de sociala förmåner som du har rätt till. Med det kan du få hjälp av kommunens **socialombudsman** eller av någon annan rådgivare.

Fyll i tabellerna nedan så får du en uppfattning om dina inkomster och utgifter.

INKOMSTER	MÅNAD	ÅR
Lön eller pension		
Bidrag, understöd		
Andra inkomster		
SAMMANLAGT		

UTGIFTER	MÅNAD	ÅR
Boendekostnader (till exempel hyra)		
Telefonavgifter, TV		
Matutgifter		
Klädutgifter		
Resekostnader		
Tidningar		
Hälsovård, mediciner, försäkringar		
Hygien, skönhetsvård		
Fritid		
Andra utgifter		
SAMMANLAGT		

Bankkontot

Alla behöver ett **bankkonto**. Löner, pensioner och andra pengar kommer in på kontot. Alla räkningar och andra avgifter ska i allmänhet betalas via banken. Då lönar det sig att ta reda på vilket som är det förmånligaste sättet att sköta betalningarna.

Bankkontona heter olika i olika banker. Gemensamt är att det inte längre finns bankböcker som förr. Insättningar och uttag finns nu sparade i minnet på bankens dator.

Kontoutdrag

Ungefär en gång i månaden skickar banken ett **kontoutdrag** hem till dig. Där kan du se hur mycket pengar som har kommit in och gått ut från ditt konto och hur mycket pengar där finns. Där ser du alltså samma saker som stod i bankböckerna förr.

Det lönar sig att spara kontoutdragen. Spara kontoutdragen och kvittona i ordningsföljd på ett och samma ställe, i en mapp eller låda. Kasta kvittona först när betalningen syns på kontoutdraget.

Det är lätt att kontrollera i kontoutdraget vad man har betalat och när, till och med efter flera år. Du kan behöva uppgifterna till exempel för att få en vara reparerad gratis under garantitiden. Ibland sker det också misstag: Det kan hända att du uppmanas att betala en avgift som du redan har betalat. I kontoutdraget ser du att du redan har betalat räkningen.

Bankens kontoutdrag skickas hem till dig. Där ser du samma saker som stod i bankböckerna förr. Det är praktiskt att spara kontoutdragen hemma i en mapp eller låda.

Det är dyrt att betala räkningar vid bankdisken.
Det kan också vara långa köer i banken.

Bankens tjänster

Bankens tjänster är inte gratis.
Hur mycket det kostar beror på
banken och på vilka tjänster du väljer.
När du öppnar ett bankkonto kan du
samtidigt välja tjänster.

Bankkort och betalningstjänst är
exempel på bankens tjänster.
Diskutera med banken
om vad som är ett lämpligt
servicepaket för dig och vad det
kostar. Fundera på vilka tjänster du
behöver. Det är onödigt att betala för
något man inte behöver.

Det dyraste är att gå till banken
för att betala räkningar vid disken.
Det är också besvärligt, för man får
ofta köa. Största delen av ärendena
kan man sköta bekvämare och
billigare.

Nuförtiden sköter kunden
största delen av tjänsterna själv.
Bankautomater, betalautomater
och Internetbanken är exempel
på serviceställen.

Kort

Bankerna erbjuder sina kunder olika kort.

Med ett **automatkort** lyfter du snabbt kontanter i en bankautomat.

Du kan också se efter hur mycket pengar det finns på ditt konto och du kan betala räkningar i en betalautomat.

Bankkortet är mångsidigare. Med det kan du lyfta pengar och betala räkningar i automater men dessutom betala i affärer och på andra ställen. Bankkortet är inte ett kreditkort, det fungerar som kontanter.

Det finns också kombinerade **bank- och kreditkort**.

Med dem kan man också köpa på kredit. Om du reser mycket utomlands är ett internationellt kreditkort en ganska säker reskassa.

Det enklaste är om alla tjänster du behöver finns på samma kort. Då behöver du bara ha ett kort med dig och bara minnas en **användarkod**. Användarkoden är ditt personliga lösenord, som behövs för att du ska kunna använda bank- eller betalautomaten. Koden finns till för att försäkra att ingen använder ditt konto utan lov.

Automatkortet kallas också för **snabbbankskort**. Med ett automatkort kan man lyfta pengar i bankautomater och betala räkningar i en betalautomat.

Med bankkortet kan man också betala inköp i affären.

Det finns också kort man kan köpa på kredit med, alltså på skuld. Sådana kort kan man använda också utomlands.

Betala räkningar

Direktdebitering

Det bekvämaste och förmånligaste sättet att betala räkningar är genom **direktdebitering**. Du kan betala återkommande räkningar som till exempel hyra, el- och telefonräkningar, TV-avgift och tidningsprenumerationer med direktdebitering. Banken betalar då automatiskt räkningarna från ditt konto på förfalldagen.

På banken kan du komma överens om vilka avgifter som ska betalas direkt från ditt konto. Ta räkningarna med till banken. De innehåller de uppgifter som behövs, till exempel summa och kundnummer. Banken tar kontakt med den som skickat räkningen och meddelar att ni kommit överens om direktdebitering. Du får ändå på förhand ett meddelande om vilka avgifter som kommer att betalas från ditt konto. Du kan också på vanligt sätt säga upp en tidningsprenumeration fast den direktdebiteras.

Betalningstjänst

Det är möjligt att komma överens med banken om **betalningstjänst**. Du får räkningskuvert där du lägger räkningarna och för eller skickar dem till banken. Banken sköter betalningen från ditt konto. Kom ihåg att fylla i ditt kontonummer och underteckna räkningarna innan du lägger dem i kuvertet.

Betalautomaten

Enskilda räkningar kan du betala i en **betalautomat**. Det är en annan automat än den där man lyfter pengar. Betalautomaten är ofta inne på banken. När du använder den behöver du ett automat- eller bankkort. Automaten ger dig instruktioner med hjälp av bilder och text på bildskärmen. Bankens kundrådgivare kan i början hjälpa dig att använda automaten.

Om räkningen har en streckkod, kan automaten läsa ut räkningens referensnummer och kontonummer.

Man kan skicka räkningar i ett returkuvert direkt till banken. Banken tar pengarna från ditt konto.

I betalautomaten kan man bara betala räkningar.
Om räkningen har en streckkod så kan automaten
läsa ut de uppgifter som behövs ur den.

Om det inte finns någon streckkod
måste du själv skriva in flera siffror.
Om något går fel godkänner
automaten inte betalningen.
Det är inget att bli stressad
över, försök igen och
se noga till att varje siffra blir rätt.
Spara kvittot du får från automaten.

Du kan fråga om Internetförbindelse
på din egen bank. Där får du hjälp
med att komma igång och de
användarlösen du behöver. Du kan
använda Internetbanken när som helst
på dygnet. Där kan du se dina
kontotransaktioner och ditt saldo
och betala räkningar.

Internetbanken

Om du har dator och
Internetanslutning kan du
sköta dina bankärenden via Internet.
Du kan också betala räkningar
via Internet till exempel
med bibliotekets dator.
Då är det extra viktigt
att komma ihåg
säkerhetsföreskrifterna,
så inte förbindelsen blir öppen.

Affärernas kundkonton

Affärerna erbjuder **kundkonton**;
de motsvarar gamla tiders
"motböcker". Du flyttar över
pengar från ditt bankkonto
till affärens kundkonto.
Då behöver du varken pengar eller
bankkort, utan bara affärens eget
kort. Kundkontot är ett enkelt sätt
att betala om du oftast gör dina
vardagsinköp i samma butik.

Det lönar sig att fråga efter villkoren för lånet i åtminstone ett par banker. Det är bra att i förväg avtala en tid för att diskutera lån.

Lån

Nästan alla behöver banklån för att köpa en lägenhet. Också senare kan man bli tvungen att spara länge för något inköp, eller ta lån och betala i efterskott. Bankerna ger lån åt de kunder som har tillräckligt med garantier. Låntagaren måste ha regelbundna inkomster, egendom eller någon som går i borgen för lånet.

Lånevillkoren varierar. Följande frågor är viktiga:
— Hur lång är lånetiden?
— Hur hög är räntan på lånet, kan den ändra och hur ofta kontrolleras den?
— Hur ska lånet betalas tillbaka?

Det lönar sig att fråga åtminstone ett par banker om vad de har för villkor på sina lån. Banken uppstår också avgifter som ökar på utgifterna för lånet. Det är bankens skyldighet att berätta vilken den verkliga räntan på lånet är, när också utgifterna beaktas. Det är bra att i förväg avtala

en tid för att diskutera lånet. Om du tar lån, gör klart för dig hur mycket du måste betala varje månad. Försäkra dig om att dina pengar räcker till ränta och till att betala tillbaka lånet. Ta också reda på vad som händer om du inte kan betala tillbaka som planerat.

Det är också skäl att vara försiktig om man tar **konsumtionskredit**. Det är lätt att få räntefri snabbkredit och avbetalningstid. Ofta krävs inte heller några garantier. Lånet verkar vara förmånligt, men det är det inte nödvändigtvis.

Speciellt dyra blir skulderna om du inte kan betala inom utsatt tid. Det är alltid förmånligare att köpa kontant än på kredit.

Om du har skulder och tror att du inte kommer att kunna betala i tid, ska du genast ta kontakt med kreditgivaren. Man kan komma överens om ett betalningsprogram. Om det har hunnit gå riktigt illa kan man be kommunens ekonomi- och skuldrådgivning om hjälp.

Att köpa varor

Det finns gott om varor på marknaden. Kvaliteten varierar och priset likaså. Det finns en hel del saklig information om varors kvalitet. Du hittar informationen i tidningar eller så kan du fråga efter information på biblioteket eller av den kommunala **konsumentrådgivaren**.

Om du köper något större, till exempel en hushållsmaskin, lönar det sig att jämföra priser. Gammalt hederligt prutande hör till köpsläendet också i våra dagar. Betalningssättet inverkar också på priset: det är alltid dyrare att köpa på kredit.

Det kan hända att en pratsam försäljare dyker upp vid din dörr och erbjuder dig en fantastisk dammsugare eller något annat användbart. Försäljarna brukar alltid påpeka att varan inte finns att köpa i affären. Det är svårt att säga nej till en vänlig försäljare. Kom ändå ihåg att du inte har någon skyldighet att köpa produkten. En annan dammsugare fungerar lika bra eller bättre. I affären kan du dessutom jämföra priser.

Om du har köpt en vara vid din dörr är det fråga om **hemförsäljning**. Du har rätt att ångra köpet i 14 dagar och få tillbaka pengarna. Det har du rätt till också om varan är felfri. Det räcker att man ångrat sig.

Jag vill säga upp prenumerationen på tidningen jag beställt.

Om det är fråga om **telefonförsäljning** har du rätt att bekanta dig med varan i högst 14 dagar. Du kan annullera köpet och skicka tillbaka varan du beställt. Det här gäller också **postorder**. Varan kan skickas tillbaka på försäljarens bekostnad. Du kan säga upp en tidningsprenumeration när som helst.

Om du vill kan du förbjuda all telefonförsäljning och **direktmarknadsföring** till din adress. Det finns kort på posten som du kan skicka till ett register. Man kan ändå få vänta i flera månader innan reklamen upphör att komma. Att sätta upp en lapp med texten "Ingen reklam, tack!" hjälper genast, men den gäller bara reklam utan adress.

Att sköta sin egendom

Du har kanske under livets gång skaffat dig egendom, till exempel en lägenhet, en sommarstuga, placeringar eller depositioner. Både du och dina arvingar har nytta av att informationen om egendomen finns samlad.

Du kan göra en förteckning över din egendom till exempel med penna på ett rutigt papper. Huvudsaken är att det viktigaste finns med: Vad du har för egendom och var egendomen finns. Förteckningen kan förvaras hemma eller i ett bankfack.

Placeringar

Om man har överlopspengar kan man spara dem på ett mer lönande sätt än på brukskontot. Det brukar ju inte bli så mycket ränta på vanliga brukskonton. Bankerna erbjuder olika placeringsoptioner.

Depositioner med hög ränta och tidsbundna konton är säkra, men ger inte särskilt hög avkastning. Också fondplaceringar är säkra, men de styrs av börskurserna. Placeringen kan förlora i värde, men oftast får man igen det man har placerat, om man kan ge sig till tåls tills kurserna stiger igen. Också försäkringsbolag säljer tidsbundna placeringar.

Det är bra att vara på sin vakt när man blir erbjuden förmånliga placeringar.

Namnen kan vara vilseledande och villkoren är ibland orimliga. Ta reda på villkoren och riskerna med placeringen. Fråga om det är något du inte förstår, och be gärna någon bekant om råd.

Man kan placera i aktier om man har pengar och äventyrlusta. För att göra god vinst krävs sakkännedom och att man följer med kurserna. Aktiernas värde kan också sjunka, och då förlorar placeraren pengar. Placering kan bli en hobby om man har intresse för det.

Du betalar källskatt på ränte- och andra kapitalinkomster. Ofta uppstår banken skatten automatiskt.

Kapitalinkomsterna och egendomen inverkar på avgifterna för till exempel en servicebostad.

Det är sällsynt med riktigt stor avkastning

Det finns alltid beräknande skojare som förtjänar på folks penningbegär. De erbjuder ofta placeringar med höga förväntningar på avkastning. Den utlovade vinsten är så stor att man inte tror att det är sant – och det är det inte heller. Det kanske ändå är säkrare att låta en bekant bank sköta ens placeringar.

Borgen

En släkting eller vän kan be dig gå i borgen för ett lån. Även om du vill hjälpa ska du fundera igenom beslutet noga först. Kanske det är bäst att fråga någon opartisk person om råd.

Om låntagaren inte kan betala sina skulder kan borgensmannen i värsta fall bli tvungen att betala hela skulden. Även om det finns flera borgensmän kan en av dem bli tvungen att betala allt om de andra inte kan betala.

Man kan också välja att gå i borgen för bara en del av lånet. I skuldebrevet måste man då skriva hur mycket du som borgensman högst ska betala, alltså till hur många euro borgen begränsas. Tänk också på storleken av borgen i förhållande till dina inkomster och din egendom.

Gåvor och förskott på arv

Om du vill överlåta egendom på dina barn eller någon annan så länge du lever så kan du ge det som en gåva eller som förskott på arvet. Mottagaren betalar skatt om summan är stor.

Du kan ge en och samma person gåvor skattefritt vart tredje år. Summan är då högst 3 399 euro per gång.

Man kan också ge någon till exempel en lägenhet eller en sommarstuga i arv, och själv behålla rätten att förvalta den. Då kan du fortsätta att bo i den och mottagaren betalar mindre i arvsskatt.

Testamente

Det är klokt att skriva ett testamente. Det underlättar arvskiftet, särskilt om det inte finns några bröstarvingar. Bröstarvingar är egna och adopterade barn. De ärver allt om det inte finns något testamente.

Bröstarvingarna har rätt till den så kallade laglotten, alltså hälften av arvet. Det kan man inte förhindra ens med ett testamente, om det inte finns tungt vägande skäl. Man kan förneka sitt barns make eller maka arvsrätt.

Du kan låta göra ditt testamente mot betalning hos en jurist eller på banken. Du kan också skriva ditt testamente själv, till exempel för hand, men du måste ha två vittnen. Vittnena behöver inte få veta vad du äger och vem som ska ärva det. Men de måste veta att det är fråga om ett testamente och de måste vara närvarande samtidigt. Förvara ditt testamente i ett bankfack eller på något annat säkert ställe, där det är lätt att hitta vid behov.

Det måste finnas två vittnen på plats när man undertecknar ett testamente.

Säkerhet

Det är lätt att använda kontanter, men inte särskilt säkert. Bär därför inte omkring på stora penningssummor. Man ska inte heller förvara stora summor pengar hemma.

Bank- eller kreditkort godkänns i Finland och är ett säkert betalningsmedel. Använd kortet särskilt när du betalar stora summor. Du behöver inte kontanter ens i matbutiken om du betalar med kort eller från ditt kundkonto.

Förvara användarkoden till kortet på ett annat ställe än kortet både hemma och ute. Lär dig helst koden utantill. När du använder bankautomaten, se till att ingen står för nära.

Om du blir rånad är det bättre att ge bort pengarna än att riskera din hälsa. De som stjälar handväskor eller plånböcker är oftast bara ute efter kontanter.

Släpp inte in främlingar i ditt hem, åtminstone inte om du är ensam. Att någon är snyggt klädd och talar artig är ingen garanti för att den är ärlig. Personen kan till och med ha ett falskt personkort. Man måste vara försiktig, även om folk oftast är ärliga.

När du är på resa, särskilt om du är utomlands, är det bra att ta en förvaringsbox för pengar och värdesaker på hotellet. Om du förvarar pengar i ditt rum ska

du inte ha alla pengar på samma ställe. När du rör dig ute ska du bära pass och pengar på ett sådant ställe där ficktjuvar inte kommer åt dem.

Om ditt bankkort kommit bort, ring numret 020333.

Om kortet kommer bort

Om ditt bank- eller kreditkort kommer bort eller blir stulet lönar det sig att spärra det direkt.

Med kortet följer anvisningar för hur du ska göra om kortet försvinner eller blir stulet. Läs råden, så du minns och vet vad du ska göra vid behov.

Bankerna har ett gemensamt telefonnummer, 020333, dit du kan ringa från hela Finland och meddela att ditt kort kommit bort. Andra kort har egna telefonnummer.

Det är bra med försäkring

Till en ordnad ekonomi hör också att man har försäkringar. Priserna och villkoren för försäkringar varierar mellan försäkringsbolagen. Gör en förteckning över vilka försäkringar du behöver och be om en offert. Säkerhetsarrangemang, som till exempel speciallås och alarm, sänker försäkringspremien.

På resor är det bra att ha reseförsäkring, ifall du till exempel blir sjuk. Av ditt försäkringsbolag får du en broschyr där det står hur du ska göra. Ta med dig den på resan, likaså reseförsäkringsboken eller -kortet.

Mera information

Kommunala konsumentrådgivare

- telefonväxeln i din egen kommun
- www.kuluttajavirasto.fi

Ekonomisk rådgivning och skuldrådgivning

- telefonväxeln i din egen kommun
- www.kuluttajavirasto.fi

Konsumentverket

- info om ekonomisk rådgivning och skuldrådgivning
- info om hur man sköter sin ekonomi
- www.kuluttajavirasto.fi

FPA

- se lokalbyråerna
- info om ekonomisk grundtrygghet och olika förmåner
- www.fpa.fi

Konsumenternas försäkringsbyrå

- Lönrotsgatan 19 A
- 00120 Helsingfors
- tel. (09) 6850 120
- information om bl.a. försäkringsjämförelser
- www.vakuutusneuvonta.fi
- (bara på finska)

Bankbranschens kundrådgivning

- Museigatan 8 A 7
- 00100 Helsingfors
- tel. (09) 4056 1230
- info om hur du löser problem med banken.
- www.pankkiasiakas.net

Myndigheternas webbtjänst

- www.suomi.fi/svenska

**I denna broschyr får
du veta hur du kan
planera din ekonomi
och hur det lönar sig
att sköta sina
penningaffärer.**

Broschyren finns på Internet på adressen www.papunet.net/ll eller www.kuluttajavirasto.fi

Du kan beställa mera av broschyren på LL-center eller Konsumentverket.

LL-center, Tölögatan 27 A 15, 00260 Helsingfors,

tel. (09) 440 442 , e-post: ll-center@fdv.fi

Konsumentverket, PB 5, 00531 Helsingfors

tel. (09) 7726 7571, e-post: tilaukset@kuluttajavirasto.fi

